

Attention is drawn to the fact that last year the Ministry of Digital Affairs, together with the Ministry of Education and Science as well as the industry, developed a plan for IT education reform, the purpose of which is to close the market's need for qualitative specialists and help Ukrainians master a new profession. Projects for free training of Ukrainians in IT specialties are very relevant today, because the complex realities of the war have reduced the financial capabilities of Ukrainians to pay for education and have prioritized the needs of livelihood.

It is noted that regional activities in the field of IT projects are actively conducted at the same level as the nationwide work is organised. This applies, in particular, to the Lviv IT Cluster. Innovations and modernization of the educational system together with the maximum involvement of experts and mentors of IT companies contribute to strengthening the brand of scientific and student Lviv. In accordance with the needs of the IT industry, the number of graduates of technical specialties in Lviv is increasing.

The activity of the "IT Ukraine" Association, which is a leader in the development of IT education in Ukraine, was studied. Its projects are related to the international educational-scientific mobility of teachers and students. Projects have also been created for schoolchildren who want to learn more about the IT field and gain basic knowledge and skills in software development.

Attention is focused on the fact that international experts, analyzing team projects of information technologies in higher education on the basis of practical experience, note that often students of bachelor's degree last courses in information technologies are engaged in project activities and are involved in the analysis, design and development of information technology services or products, and this contributes to the acquisition of experience for future implementation in the profession.

Key words: IT industry, educational programs, IT projects, educational-scientific activity, martial law, educational competencies, educational process, international cooperation.

Дата надходження статті: 04.12.2023 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Козловський Ю. М.

УДК 37.013.74:336]-053.5/.6(477+438)

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi55.513>

Кузьма І. І.*,

orcid.org/0000-0002-1219-8216

ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ ОСВІТИ ДІТЕЙ У ПІДГОТОВЦІ ВИХОВАТЕЛІВ І ВЧИТЕЛІВ УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ

У статті відображено проблему використання засобів формування фінансової грамотності дітей у підготовці вчителів і вихователів в Україні та Польщі. Термін «засоби» в дослідженні трактується як синонімічний до понять «медіазасоби», «медіапродукція».

Мета статті – здійснити порівняльно-педагогічний аналіз використання засобів фінансової освіти дітей у підготовці педагогів в Україні та Польщі; виявити перспективи покращення цієї роботи для розвитку фінансових компетентностей здобувачів освіти.

Показано, що в обох країнах розроблено навчально-методичне забезпечення фінансової освіти. Виявлено низку видань (українських, польських, американських), що дають змогу підвищити економічну культуру батьків, освітян і можуть бути використані для ефективної роботи серед дітей та молоді. Характерною особливістю таких видань є відображення проблем раціонального витрачання грошей, заощадження, розподілу родинного бюджету; поєднання розвитку фінансової грамотності з вихованням людяності, милосердя, благодійницьких якостей.

Банківські установи обох країн долучаються до формування фінансових компетентностей. Проте в Польщі в засобах освіти більше уваги, ніж в Україні, приділяється

*© Кузьма І. І.

відкриттю банківських рахунків. В Україні в медіа, а також у навчально-методичних посібниках підкреслюється зв'язок між матеріальною незалежністю, успіхом, благодійництвом.

Наведено результати анкетувань, згідно з якими дві третини майбутніх учителів і вихователів як у Польщі, так і в Україні недостатньо обізнані з паперовими (книги) та електронними (інтернет-ресурси) джерелами для формування в дітей фінансової грамотності.

Виявлено можливості вдосконалення підготовки вчителів та вихователів у контексті використання засобів формування фінансових компетентностей у дітей: у закладах вищої освіти популяризувати відомі в Україні, Польщі, інших країнах книги, електронні ресурси для дітей та їхніх батьків, здійснювати інтеграцію медіаосвіти та фінансової освіти; поширювати ідеї про взаємозалежність економічного розвитку держави та родинного благополуччя; спрямовувати студентів до оволодіння вміннями заохочувати батьків до студіювання медіазасобів на економічну тематику.

Ключові слова: фінансова грамотність; фінансова освіта; медіаосвіта; інтернет-ресурси, майбутні вихователі та вчителі.

Постановка проблеми. Війна, що її розв'язала росія, спричинила численні людські жертви, руйнування будівель, зокрема й закладів освіти, екологічну й економічну кризу тощо. Багато проблем, які були важливими до початку збройної агресії, набули ще більшої актуальності. Це, зокрема, й фінансова освіта дітей і молоді, адже рівень сформованості фінансової грамотності громадян є одним із провідних чинників економічного розвитку кожної держави. А для України це ще й можливість її відбудови з руїн унаслідок російських обстрілів, покращення матеріального становища людей.

До війни, за статистикою, що враховує графу «середній клас», бідних родин в Україні була абсолютна більшість – близько 70 %, середніх – 25–29 %. Відповідно багатих – лише 1–5 % [2, с. 58].

Унаслідок війни відбулися суттєві зміни в матеріальному становищі людей, адже чимало з них втратили роботу – або через тимчасову окупацію, або через згорання виробничих потужностей, закриття фірм тощо.

Кризові явища в економіці, потреба покращити рівень благополуччя громадян, відновити зруйноване – це та реальність, яка спонукає освітян, науковців, політиків шукати способи вирішення проблем подолання бідності. Один із них – підвищення рівня фінансової грамотності дітей та молоді. В Організації економічного співробітництва та розвитку вважають, що фінансова освіта має стати пріоритетом у програмах глобальної політики [10, с. 905]. Як сензитивний для відповідного навчання розглядається дошкільний вік. Тобто розпочинати процес формування відповідних компетентностей потрібно з дошкільного дитинства і далі вдосконалювати.

Проблема формування фінансової грамотності дітей є актуальною не лише для України, а й для інших країн світу. Наприклад, у кращому становищі як за рівнем життя, так і темпами економічного розвитку перебуває Польща, з якою межує Україна. Обидві країни пов'язують спільні історичні корені, співробітництво у сфері освіти тощо. Однак у Польщі також існує занепокоєння щодо стану фінансової грамотності учнів.

За таких умов посилюється актуальність проблеми підготовки майбутніх вихователів і вчителів до формування фінансової грамотності здобувачів. Одним із чинників успішності цього процесу є рівень забезпечення інноваційними та традиційними засобами, а також їхнє використання в освітньому процесі закладів дошкільної освіти та шкіл першого ступеня.

Аналіз досліджень. В останнє десятиріччя проблеми фінансової освіти дітей та молоді все частіше стають об'єктом наукових досліджень. В Україні їх студіюють В. Андрійчук, Р. Жадан, О. Кікінежді, І. Левчик, І. Мосійчук, Г. Парходько, Г. Чайковська, О. Янкович та ін. Учені тлумачать основні поняття, визначають форми, методи, засоби

формування фінансової грамотності. Проте сам термін трактується багатоваріативно. Найчастіше в дослідженнях українських учених фінансову грамотність визначають як сукупність знань і навичок, які формують правильне ставлення до особистих грошей і дають змогу ухвалювати раціональні рішення.

Водночас до цих визначень варто додати аспект благодійництва і, відповідно, потрактувати фінансову грамотність як сукупність знань і вмінь, які дають змогу правильно розпоряджатися коштами, забезпечувати матеріальну незалежність для своєї родини та брати участь у благодійницьких акціях. Це визначення, оскільки включає ціннісний аспект, дає підстави використовувати поняття «фінансова грамотність» і «фінансова компетентність» як синонімічні.

І. Кузьма, І. Левчик, Г. Чайковська, О. Янкович для формування фінансової грамотності дітей молодшого шкільного віку розробили спеціальну методiku на засадах взаємозв'язку педагогіки успіху й педагогіки серця. Ці вчені розглядають фінансову освіту як компонент освіти для життєвого успіху [12].

О. Варецька, Г. Григоренко, Р. Жадан, Я. Курінний та ін. є авторами цікавих програм та дитячої медіапродукції на економічні теми. Зокрема, Я. Курінний розробив авторську проєктну програму «Економіка для дошкільників», запропонувавши низку ігор («Ким бути», «Обмін», «Сімейний бюджет», «Маленькі покупки», «Пункти обміну валюти» тощо); логічних і арифметичних задач, задач-жартів, завдань за малюнком, завдань-подорожей на ощадливість і раціональне використання ресурсів («Подорож Капи і Капельки», «Як Гном Економ економить електроенергію») тощо [3, с. 107]. О. Варецька, Г. Григоренко, Р. Жадан є авторами захопливої медіапродукції для дошкільників з теми економічного виховання, зокрема казок про зайців-хазяйців.

Оскільки медіа – це засіб, за допомогою якого передається інформація, то поняття «медіазасіб», «медіапродукція» можна використовувати як синонімічні.

У Польщі фінансову освіту й фінансові компетенції вивчають О. Вишковська-Каневська (О. Wyszowska-Kaniewska), М. Іваніч-Дроздовська (М. Iwanicz-Drozowska), А. Кнеханс-Олейнік (А. Knehans-Olejnik), Б. Свецька (В. Swiecka), М. Сплавська-Мурмило (М. Spławska-Murmuło), Я. Станьдо (J. Stańdo) та ін.

Б. Свецька виявила структуру фінансових компетенцій; сюди науковець включила знання в галузі особистих фінансів – принципи витрачання коштів, заощадження та складання бюджету, фінансові навички (створення облікового запису, оплата за допомогою смартфона, розрахунки готівкою через банкомат тощо). Отже, фінансові компетенції – це знання й навички [15, с. 4].

Б. Свецька виокремила тверді та м'які фінансові компетенції. До твердих вона відносить знання щодо кредитів, форми заощаджень, здатність створити обліковий запис в Інтернеті, карткові платежі тощо. М'які компетенції стосуються психофізичних особливостей та соціальних навичок [15, с. 4]. Польська вчена акцентує увагу на тому, що фінансова освіта повинна мати неперервний характер. Лише тоді вона принесе результати.

Підготовку вихователів та вчителів до формування в дітей фінансової грамотності в Україні вивчають В. Андрійчук, М. Братко, Н. Слюсаренко, З. Філончук та ін.; у Польщі – Р. Рашка (R. Raszka), М. Кондрацька-Шала (М. Kondracka-Szala), Й. Маліновська (J. Malinowska), Б. Свецька (В. Swiecka) та ін.

В. Андрійчук визначила «основні методи та форми навчання студентів фінансової грамотності. Серед них – тренінги, ігрові форми роботи, метод проєктів, інтерактивні методи навчання та ін.» [1, с. 250]. Учена виявила доцільність упровадження навчально-методичного комплексу для підготовки вчителів [1, с. 254].

З. Філончук розкрила методичні аспекти впровадження навчально-методичного комплексу для підготовки вчителів до викладання курсів із фінансової грамотності, систематизувала основні форми й методи роботи з учителями [6, с. 193].

На думку Б. Свєцької, для посилення ефектів фінансової освіти потрібні підготовка вчителів та якісні підручники; упровадження всебічної національної стратегії, яка існує в багатьох країнах [15, с. 15]. Ця стратегія передбачає організацію й систематизацію діяльності у сфері фінансової освіти, а також навчання впродовж життя [15, с. 16].

Одним зі шляхів підготовки вихователів та вчителів до формування в дітей дошкільного та молодшого шкільного віку фінансової грамотності є використання сучасних медіа, однак їхньому аналізу науковці не приділили достатньо уваги, як і порівняльно-педагогічному аспекту розвитку досліджуваного явища в різних країнах. У працях учених недостатньо простежується інтеграція медіаосвіти та фінансової освіти.

Мета статті: здійснити порівняльно-педагогічний аналіз використання засобів реалізації фінансової освіти дітей у підготовці педагогів в Україні та Польщі; виявити перспективи покращення цієї роботи для розвитку фінансових компетентностей здобувачів освіти.

Під час наукових пошуків було використано низку методів – пошуково-бібліографічний, за допомогою якого здійснено пошук і систематизацію бібліотечних каталогів, друкованих джерел, матеріалів інтернет-сайтів із проблем економічного виховання та фінансової освіти дітей та молоді, педагогів; інтерпретаційно-аналітичний, порівняльно-педагогічний аналіз друкованих (наукових, навчально-методичних праць) та інформаційних ресурсів; анкетування для виявлення рівня використання майбутніми вихователями й учителями традиційних та інноваційних засобів формування фінансової грамотності дітей. Анкетування (анонімне) студентів проводилося в Україні (у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка) та Польщі (у Куявсько-Поморській Академії (м. Бидгощ)).

Виклад основного матеріалу. Фінансова освіта дітей і молоді є одним із чинників зміцнення економіки, розквіту держави. Тому її організації приділяється увага в усьому світі. Свідченням цього є дослідження PISA рівня фінансової грамотності, які є каталізатором змін в освітній політиці, а також упровадження Міжнародної програми «Афлатун», мета якої – розвиток фінансової грамотності дітей. Афлатун у перекладі з арабської означає «дослідник» (той, хто мислить, досліджує, вивчає та діє) [13, с. 639].

Ця програма заснована в Нідерландах і побудована на пріоритетах і методичних ідеях усесвітнього руху із соціальної та фінансової освіти дітей у віці 3–18 років. До її складу входять програми «Афлатот» (3–6 років), «Афлатун» (7–14 років) і «Афлатін» (15–18 років), які пояснюють основи бюджетування власних коштів, учать бути ощадливими й допомагають дітям усвідомити їхній потенціал. Навчаючись за цими програмами, діти отримують рекомендації й навички, як правильно розпорядитися своїми грошима, подолати складні матеріальні обставини, у яких дехто з них та їхні родини перебувають, а також як досягти добробуту в майбутньому [8].

До програми «Афлатун» доєдналися Україна (наказ Міністерства освіти і науки України від 22.01.2016 № 46 «Щодо упровадження основ соціальної і фінансової освіти дітей дошкільного віку», відповідно до якого проект «Афлатот» [4] офіційно започатковано у 16 регіонах України) й Польща. А загалом кількість країн, які впроваджують програми фінансової грамотності, щорічно зростає. Так, у Європі існує понад 180 таких програм.

В Україні значна увага приділяється економічному вихованню дітей, одним із результатів якого є фінансова грамотність (її часто ототожнюють із термінами «фінансова компетентність» (Україна), «фінансова компетенція» (у Польщі)).

Ще в період до повномасштабного вторгнення в нашу країну з використанням міжнародних програм було здійснено суттєві кроки в організації неперервної фінансової освіти від дошкільного до дорослого життя. Для реалізації таких цілей виникає потреба в досконалих засобах навчання, передусім навчально-методичних посібниках, інтернет-ресурсах.

Медіа для фінансової освіти доцільно класифікувати за каналом сприйняття на аудальні, візуальні та аудіовізуальні; за рівнем складності й використання електричної енергії – прості й комплексні; за часом виникнення – традиційні й інноваційні (інтерактивні); за призначенням – для вчителів, батьків та дітей. Причому вчителі мають бути обізнаними зі всіма групами засобів, а батьки – з тими, що для них і дітей.

Аналіз відповідної медіапродукції дає змогу зробити висновок про ґрунтовне забезпечення засобами фінансової освіти. Слід зазначити, що формування фінансової грамотності – одна з небагатьох суспільних і наукових проблем, до вирішення якої долучилася велика кількість фахівців різних сфер – педагогів, психологів, соціологів, економістів, банківських працівників і навіть письменників.

Із теми фінансової освіти видано доступні й цікаві книги для використання батьками, дітьми, педагогічними працівниками. Зокрема вражає всебічністю, комплексністю відображення досліджуваних проблем посібник для батьків «Відкриті родинні студії «Фінансова мудрість родинної педагогіки» [2].

У цьому навчально-методичному виданні не лише пропонуються рецепти фінансового добробуту сім'ї, як убезпечити себе від ризиків та шахрайства, відірватися від бідності і стати заможними, відображено важливі питання, пов'язані з банківською сферою, рекламою товарів, а й багато уваги приділено благодійництву і меценатству, волонтерству [2]. Власне, акцентування уваги на гуманізмі є дуже важливим у попередженні скупості, черствості, байдужості. Узаємозв'язок між матеріальною незалежністю, успіхом, благодійництвом дає можливість виховати заможну людину зі сформованими духовно-моральними якостями, побудувати економічно розвинуту державу з високою культурою, до чого споконвіків прагнули українці. Підтвердженням цієї думки є розділ аналізованого видання «Успішна родина – багата країна».

Слід зазначити, що ідея взаємозв'язку між заможністю, успіхом, благодійництвом потребує більшої популяризації в медіа, а отже, і в роботі закладів освіти.

Книжками, які можуть викликати інтерес у батьків у контексті фінансової освіти дітей, також є такі: «Малюк та бюджет. Як українським батькам виховати фінансово успішних людей» Л. Остапів; «Фінансова грамотність для малюків. Перший крок до мільйона» А. Гресь; «Як розповісти дітям про гроші», «Книга юного підприємця. 9 детальних планів своєї справи для підлітків» С. Біденка та І. Золотаревич та ін.

Окрім посібників, написаних українськими авторами, є багато перекладних видань, серед яких – художні твори для дітей, наприклад: «Як говорити з дітьми про гроші» відомого американського спеціаліста з особистих фінансів, журналіста Р. Лібера; «Пес на ім'я Мані, або Абетка грошей» німецького фінансового консультанта Б. Шефера; «Економіка. Те, про що тобі не розкажуть дорослі (бо й самі не знають)» польського автора Б. Янішевського (Janiszewski Boguś «Ekonomia. To, o czym dorośli ci nie mówią»), «Таємне життя грошей. Дитячий путівник світом готівки» К. Вермонда тощо.

Фінансову грамотність дітей розвивають не лише візуальні, а й аудіовізуальні медіа, зокрема корисними для дітей є фільми пізнавального характеру «Азбука грошей», «Фінансова грамотність для дітей», «Основи життя. Фінансова грамотність: як дітям поводитися з грошима» тощо.

Також в Україні є спеціально розроблені сайти, які освітяни й батьки можуть використати для розвитку фінансової грамотності дітей. Один із таких – Центр фінансових знань «Талан», створений Національним банком України (<https://talan.bank.gov.ua/>). На цьому сайті запропоновано цікаві ресурси для фінансової освіти; добірки літератури для різних вікових категорій – дошкільнят, учнів початкової, середньої та старшої школи, студентів, дорослих; матеріали для педагогів, які можна використати в роботі, для підвищення кваліфікації тощо. Також можна перевірити свій рівень фінансової грамотності; узяти участь у віртуальних екскурсіях, майстер-класах, конкурсах тощо.

Традиційні та інноваційні засоби фінансової освіти розроблені й у Польщі. Зокрема, крім видання Б. Янішевського, знаходимо цікаву книжку П. Оксановича «Фінансисти – Це ми!» (Oksanowicz Paweł «Finansiaki – To my!»). Її написання стало можливим завдяки створенню зацікавленої команди батьків – психологів, соціологів, журналістів, зрештою – самих дітей. Вона видана за сприяння банку Сантандер (Santander Bank Polska S. A.) й доступна для використання як у паперовій, так і в електронній версії.

Книжка заохочує батьків до забав із дітьми і через ігрову форму до розмов про гроші. Описано, які прості види робіт може виконати дитина, щоб мати заощадження, при цьому підкреслюється, що головний обов'язок дитини – це навчання. Можна довідатися багато цікавого про кишенькові гроші. Також батьків і дітей попереджають про небезпеку, коли заощадження стають метою життя. У книжці зазначається, що є чимало випадків, коли батьки не подорожують із дітьми під час канікул, не купують іграшок, бо відкладають гроші на потім. Із боєм автор пише про те, що 80 % поляків заробляють менше, ніж у середньому по країні. Тому за таких умов важко говорити про заощадження. Таким чином, у Польщі підхід до грошей більш відповідає кризовому менеджменту, аніж довгостроковому [14, с. 120].

Безперечно, бідність батьків не сприяє формуванню фінансових компетенцій дітей; водночас в окремої частини молоді викликає концентрацію сил, не притаманну заможним, для досягнення матеріальної незалежності.

У книжці П. Оксановича приділено увагу атрибуту дорослості – власному рахунку. Це значно краще за готівку.

Оскільки батьків заохочують відкривати рахунки дітям, то зрозуміло, що банківські установи долучаються до фінансової освіти. Таким є Сантандер Банк Польщі (Santander Bank Polska S. A.), який розробив сайт «Фінансисти» [Finansiaki] (<https://finansiaki.pl/>), пропонуючи на ньому не лише видання для батьків і дітей, а й допоміжні матеріали для вчителів. Також можна пройти анонімне анкетування й перевірити рівень фінансових компетенцій.

Окрім зазначеного сайту, батькам може бути цікавим електронний ресурс «Банківський рахунок» [Serwis o edukacji finansowej dla dzieci i młodzieży] (Konto dziecka.pl) для фінансової освіти дітей і молоді. Тут можна довідатися, у якому банку найвигідніші умови для відкриття рахунку, з якого віку його треба відкривати дитині, як контролювати витрачання дитиною грошей.

Інтернет-сервіс «Банківський рахунок» пропонує багато цікавої інформації. Зокрема, там можна прочитати про припущення, що в дівчат на вищому рівні, ніж у хлопців, розвинуті фінансові компетенції: представниці жіночої статі краще рахують гроші (водночас в Україні таких відмінностей не виявлено). Отже, можна очікувати на зростання нового покоління бізнес-леді.

У Польщі багато уваги приділяється створенню платіжних карток, відкриттю депозитних вкладів для дітей віком від 13 років. Проте тривають дискусії, чи варто це робити, і якщо так, то коли саме.

Слід зазначити, що і в Україні банківські установи пропонують дитячі картки та депозити. Зокрема, С. Тартасюк окреслила способи відкриття карток для дітей у різних банках, звернувши увагу на комісію та відсотки, наголосила на можливості батьківського контролю, схарактеризувала особливості дитячих депозитів [5]. Також в Україні діють різні школи фінансової грамотності, а саме: бізнес-школа «ЮніорБанк» від ПриватБанку (<https://juniorbank.com.ua/school>), безкоштовно навчатися у якій можуть власники Картки Юніора віком від 6 до 17 років; MBA Kids International – школа підприємництва та лідерства для дітей та підлітків (<https://mbakids.ua/>) та ін.

Отже, і в Україні, і в Польщі досконало представлено засоби фінансової освіти – традиційні (книги) та інноваційні (інтернет-ресурси) медіа. Проте виникає питання, чи знають про них майбутні вчителі й вихователі, чи готові поширювати їх серед батьків.

Щоб довідатися про реальний стан обізнаності з ними, а отже, про використання таких засобів навчання, було проведено анкетування студентів – майбутніх фахівців початкової та дошкільної освіти в Україні та Польщі. Анкетовані навчалися в Тернопільському національному педагогічному університеті та Куявсько-Поморській Академії (м. Бидгощ, Польща).

Анкети містили низку запитань, серед яких такі: «Чи знаєте засоби фінансової освіти дітей та батьків?»; «Які книги для розвитку фінансової грамотності дітей та батьків Ви читали?»; «Які інтернет-сайти щодо фінансової грамотності переглядали?»; «Які телепередачі на теми фінансової освіти дітей та батьків дивилися?» (останні три запитання передбачали написання відповіді респондентом, а не множинний вибір, як перші).

В Україні в анонімному анкетуванні взяло участь 103 особи.

75 осіб (72,8 %) не назвали жодного медіа для розвитку фінансової компетентності дітей та батьків. Із них 6 осіб вибрали варіант, що використовують засоби освіти, але не написали їхні назви. Отже, 69 осіб (67 %) не використовують медіа.

Серед книг, які читають українські студенти й батьки, такі: Б. Шефер «Пес на ім'я Мані, або Абетка грошей»; Л. Остапів «Малюк та бюджет. Як українським батькам виховати фінансово успішних людей»; Р. Лібер «Як говорити з дітьми про гроші».

Лише 4 респонденти (3,9 %) зазначили, що користуються освітніми медіапродуктами, до створення яких долучилися українські банки, зокрема ПриватБанк, Monobank та ін.

У Польщі до анкетування було залучено 89 осіб.

57 осіб (64,0 %) не назвали жодного засобу розвитку власної та дитячої фінансової компетентності. Ця цифра фактично співпала з показниками в Україні. Дві третини майбутніх педагогів не обізнані із популярними засобами фінансової освіти. Ще одна особа вибрала варіант, що використовує, але не написала назви.

Відрядно, що лише невеликий відсоток майбутніх учителів і вихователів (менше 10 %) не вважає потрібними спеціальні заняття з розвитку фінансових компетентностей, адже часто навіть учителі вважають, що якщо діти не освоїли читання, письмо й математику, то вони не в змозі стати фінансово грамотними [9, с. 66].

Отже, у вільному доступі для батьків і дітей багато традиційних та інноваційних засобів, які допомагають підвищити рівень сформованості фінансової грамотності дітей. Проте близько однієї третини майбутніх вихователів і вчителів студіює такі медіа. Доцільно припустити, що причина полягає в недостатній увазі до засобів формування фінансової грамотності дітей у закладах вищої освіти, у недостатній популяризації книг і сайтів, створених для допомоги батькам і дітям.

Однією з підстав висунення цього припущення є результати дослідження рівня медіакомпетентностей учителів. Як відомо, одним із напрямків медіаосвіти є економічний (реклама і її вплив на наше життя).

Анкетування, проведене серед магістрантів (заочна форма навчання) Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка та Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, показало, що 83 респонденти (75,5 %) зі 110, що брали участь у дослідженні, відповіли, що не проводять роботу з батьками щодо формування медіаграмотності [7, с. 270].

Можна припустити, що дві третини освітян самі не використовують популярних сайтів, не читають навчально-методичних посібників, книг для підвищення рівня фінансової грамотності. Це одна з вагомих причин низького рівня інтересу до медіа, що забезпечують фінансову освіту. Проте така думка є дискусійною і потребує перевірки в подальших дослідженнях.

Водночас доцільно визначити як один із напрямків покращення рівня фінансової культури в суспільстві підготовку вчителів у закладах вищої та післядипломної освіти до використання засобів економічного виховання загалом і фінансової освіти зокрема.

Висновки. Узаємозв'язок між матеріальним станом родини та економічним процвітанням країни спонукає до здійснення фінансової освіти дітей, а також підготовки вихователів та вчителів до формування в здобувачів освіти фінансової грамотності, зокрема через студіювання традиційних й інноваційних медіазасобів із теми грошей та вміння ними розпоряджатися. У світі розроблено спеціальні програми, спрямовані на формування фінансової грамотності наймолодших здобувачів освіти, зокрема «Афлатун». До цих програм долучилися Україна й Польща.

Засоби фінансової освіти ґрунтовно представлені в обох країнах – у доступі як у паперовій формі, так і в електронній є популярні навчально-методичні посібники, розробки занять, уроків, художні й науково-популярні книги, вітчизняні й перекладні видання; інтернет-ресурси, до створення яких часто долучаються банківські установи.

Проте, як показують дослідження, лише близько однієї третини майбутніх фахівців початкової та дошкільної освіти як в Україні, так і в Польщі їх знають і використовують для фінансової освіти дітей і батьків.

Перспективними напрямками вдосконалення підготовки вчителів і вихователів у контексті використання засобів формування фінансових компетентностей дітей є популяризація в закладах вищої освіти відомих в Україні, Польщі, інших країнах книг, електронних ресурсів для дітей та їхніх батьків, здійснення інтеграції медіаосвіти та фінансової освіти; поширення ідей про взаємозалежність економічного розвитку держави та родинного благополуччя та про взаємозв'язок між матеріальною незалежністю, успіхом, благодійництвом і волонтерством; спрямовування студентів до оволодіння вміннями заохочувати батьків до студіювання медіазасобів економічного виховання дітей.

Перспективи подальших наукових досліджень полягають у розробленні способів покращення підготовки вчителів до реалізації економічного напрямку медіаосвіти та застосування відповідних засобів.

Список використаних джерел:

1. Андрійчук В. Сучасна теорія і практика професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи з фінансової грамотності. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. Вип. 53, том 1. С. 250–255. URL: <file:///C:/Users/Admin/Downloads/36.pdf>
2. Відкриті родинні студії «Фінансова мудрість родинної педагогіки»: навчально-методичний посібник для батьків / авт. кол. О. М. Кікінежді, О. В. Сампара, О. Б. Рябова, Н. В. Ткаченко, З. Я. Лапішко, М. І. Хмелярчук; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Т. С. Смовженко. Київ: ДВНЗ «Університет банківської справи», 2016. 251 с.
3. Курінний Я. Реалізація авторської проектної програми «Економіка для дошкільників» у процесі первинної економічної соціалізації дітей 5–6 років. *Молодий вчений*. 2017. № 10.1 (50.1). С. 105–109.
4. Освітній проєкт «Афлатот» / Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/profesijna-skarbnichka/osvitnij-proekt-aflatot>
5. Тартасюк С. Дитячі картки та депозити: що українські банки пропонують маленьким клієнтам. *Мінфін*. 2020. 1 червня. URL: <https://minfin.com.ua/ua/deposits/articles/detskie-karty-i-depozity-hto-ukrainskie-banki-predlagayut-malenkim-klientam/>
6. Філончук З. В. Методичні аспекти впровадження навчально-методичного комплексу для підготовки вчителів до викладання курсів фінансової грамотності. *Педагогічний альманах: збірник наукових праць* / редкол. В. В. Кузьменко (голова) та ін. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2016. Вип. 31. С. 195–196.
7. Янкович О. І., Біницька К. М., Очеретний В. О., Кузьма І. І. Підготовка майбутніх фахівців в університетах України та Польщі до реалізації медіаосвіти дошкільників. *Інформаційні технології та засоби навчання*. 2018. Т. 67, № 5. С. 264–276. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/2323>
8. Aflatoun [site]. URL: <http://aflatoun.pl/>
9. Fabris N., Luburić R. Financial Education of Children and Youth. *Journal of Central Banking Theory and Practice*. 2016. Vol. 5, no. 2. Pp. 65–79. doi: 10.1515/jcbtp-2016-0011.

10. Garcia-Santillan A. Knowledge and application toward financial topics in high school students: a parametric study. *European Journal of Educational Research*. 2020. Vol. 9, no. 3. Pp. 905–919. doi: 10.12973/eu-jer.9.3.905
11. Kondracka-Szala M., Malinowska J. Studiowanie – czas na rozwijanie postawy przedsiębiorczej nauczycieli dziecka młodszego? Analiza porównawcza programów kształcenia w zakresie przedsiębiorczości na polskim i fińskim uniwersytecie. *E-mentor*. 2016. № 3 (65). S. 4–14. URL: https://www.researchgate.net/publication/305280925_Studying_-_time_to_develop_entrepreneurial_attitudes_of_younger_child's_teachers_The_comparative_analysis_of_educational_programs_for_entrepreneurship_in_Poland_and_Finland Studiowanie - czas na rozwi
12. Kuzma I., Chaikovska H., Levchuk I., Yankovych O. Formation of financial literacy in primary school students. *ERIES Journal*. 2022. Volume 15, issue 3. Pp. 142–155. URL: <https://www.eriesjournal.com/index.php/eries/article/view/662/239>
13. Lusardi A. Financial Literacy Skills for the 21st Century: Evidence from PISA. *The Journal of Consumer Affairs*. 2015. Vol. 49, no. 3. Pp. 639–659. doi: 10.1111/joca.12099.
14. Oksanowicz P. *Finansiaki To my!* Warszawa: Wydawnictwo Zielona Sowa Sp. Z o.o., 2019. (Santander Bank Polska S.A.).
15. Swiecka B. Kompetencje finansowe i edukacja finansowa. Ujęcie teoretyczne i praktyczne. *Rozprawy Ubezpieczeniowe. Konsument na rynku usług finansowych*. 2018. No. 27. S. 3–17. URL: https://www.researchgate.net/publication/324976146_Kompetencje_finance_wa_Ujecie_teoretyczne_i_praktyczne
16. Świecka B., Wyszowska-Kaniewska O. Financial literacy and financial education in Poland. An overview. In *Financial Literacy and Financial Education: Theory and Survey*. Berlin, Boston: De Gruyter Oldenbourg, 2019. Pp. 30–52. URL: <https://doi.org/10.1515/9783110636956-003>
17. Swiecka B., Yeşildağ E., Özen E., Grima S. Financial Literacy: The Case of Poland. *Sustainability*. 2020. № 12. 700 p. URL: <https://doi.org/10.3390/su12020700>

References:

1. Andriichuk, V. (2022). Suchasna teoriia i praktyka profesiinoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv pochatkovoï shkoly z finansovoï hramotnosti [Modern theory and practice of professional training of future primary school teachers in financial literacy]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, 53 (1), 250–255. Retrieved from <file:///C:/Users/Admin/Downloads/36.pdf> [in Ukrainian].
2. Kikinezhdzi, O. M., Sampara, O. V., Riabova, O. B., Tkachenko, N. V., Lapishko, Z. Ya., & Khmeliarchuk, M. I. (2016). *Vidkryti rodyinni studii «Finansova mudrist rodynnoi pedahohiky»* [Open Family Studies "Financial Wisdom of Family Pedagogy"]. Retrieved from <https://drive.google.com/file/d/0B3m2TqBM0APKeWpiMGInek9WMkE/view?resourcekey=0-EZY15NgwrNP8Q8XmQI0b8w> [in Ukrainian].
3. Kurinnyi, Ya. (2017). Realizatsiia avtorskoï proektnoï prohramy «Ekonomika dlia doshkilnykiv» u protsesi pervynnoï ekonomichnoï sotsializatsii ditei 5–6 rokiv [Implementation of the author's project program "Economics for preschoolers" in the process of primary economic socialization of 5–6-year-old children]. *Young Scientist*, 10.1 (50.1), 105–109 [in Ukrainian].
4. Osvitnii proiekt «Aflatot» [Educational project "Aflatot"]. *Ministry of Education and Science of Ukraine*. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/profesijna-skarbnichka/osvitnij-proekt-aflatot> [in Ukrainian].
5. Tartasiuk, S. (2020). Dytiachi kartky ta depozyty: shcho ukraiïnski banky proponuiut malenkym kliientam [Children's cards and deposits: what Ukrainian banks offer to young customers]. *Minfin*. Retrieved from <https://minfin.com.ua/ua/deposits/articles/detskie-karty-i-depozity-chtoukraiïnskie-banki-predlagayut-malenkim-kliientam/> [in Ukrainian].
6. Filonchuk, Z. V. (2016). Metodychni aspekty vprovadzhennia navchalno-metodychnoho kompleksu dlia pidhotovky vchyteliv do vykladannia kursiv finansovoï hramotnosti [Methodological aspects of implementing an educational and methodological complex for training teachers to teach financial literacy courses]. *Pedahohichniy almanakh*, 31, 195–196 [in Ukrainian].
7. Yankovych, O. I., Binytska, K. M., Ocheretnyi, V. O., & Kuzma, I. I. (2018). Pidhotovka maibutnikh fakhivtsiv v universytetakh Ukrainy ta Polshchi do realizatsii mediaosvity doshkilnykiv [Training future specialists at the universities of Ukraine and Poland for the implementation of preschoolers' media education]. *Information Technologies and Learning Tools*, 67 (5), 264–276. Retrieved from <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/2323> [in Ukrainian].
8. Aflatoun [site]. Retrieved from <http://aflatoun.pl/> [in Polish].

9. Fabris, N., & Luburić, R. (2016). Financial education of children and youth. *Journal of Central Banking Theory and Practice*, 5 (2), 65–79. doi: 10.1515/jcbtp-2016-0011 [in English].
10. Garcia-Santillan, A. (2020). Knowledge and application toward financial topics in high school students: a parametric study. *European Journal of Educational Research*, 9 (3), 905–919. doi: 10.12973/euler.9.3.905 [in English].
11. Kondracka-Szala, M., & Malinowska, J. (2016). Studiowanie – czas na rozwijanie postawy przedsiębiorczej nauczycieli dziecka młodszego? Analiza porównawcza programów kształcenia w zakresie przedsiębiorczości na polskim i fińskim uniwersytecie [Studying – time to develop entrepreneurial attitudes of younger child's teachers? The comparative analysis of educational programs for entrepreneurship in Poland and Finland]. *E-mentor*, 3 (65), 4–14. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/305280925_Studiowanie_-_czas_na_rozwijanie_postawy_przedsiębiorczej_nauczycieli_dziecka_młodszego?_context=menu&list_full_text=true&publication_date=20160701 [in Polish].
12. Kuzma, I., Chaikovska, H., Levchyk, I., & Yankovych, O. (2022). Formation of financial literacy in primary school students. *ERIES Journal*, 15 (3), 142–155. Retrieved from <https://www.eriesjournal.com/index.php/eries/article/view/662/239> [in English].
13. Lusardi, A. (2015). Financial Literacy Skills for the 21st Century: Evidence from PISA. *The Journal of Consumer Affairs*, 49 (3), 639–659. doi: 10.1111/joca.12099 [in English].
14. Oksanowicz, P. (2019). *Finansiaki To my!* Wydawnictwo Zielona Sowa Sp. Z o.o. (Santander Bank Polska S.A.) [in Polish].
15. Swiecka, B. (2018). Kompetencje finansowe i edukacja finansowa. Ujęcie teoretyczne i praktyczne. *Rozprawy Ubezpieczeniowe. Konsument na rynku usług finansowych*, 27, 3–17. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/324976146_Kompetencje_financeowe_i_edukacja_financeowa_Ujecie_teoretyczne_i_praktyczne [in Polish].
16. Świecka, B., & Wyszowska-Kaniewska, O. (2019). Financial literacy and financial education in Poland. An overview. In *Financial Literacy and Financial Education: Theory and Survey*, 30–52. Retrieved from <https://doi.org/10.1515/9783110636956-003> [in English].
17. Swiecka, B., Yeşildağ, E., Özen, E., & Grima, S. (2020). Financial Literacy: The Case of Poland. *Sustainability*, 12, 700. Retrieved from <https://doi.org/10.3390/su12020700> [in English].

Kuzma I. I.,

orcid.org/0000-0002-1219-8216

TOOLS FOR IMPLEMENTING FINANCIAL EDUCATION FOR CHILDREN IN TRAINING KINDERGARTEN TEACHERS AND TEACHERS IN UKRAINE AND POLAND

The article presents the problem of using the tools for the formation of children's financial literacy in training teachers and kindergarten teachers in Ukraine and Poland. The term "tools" in the article is interpreted as synonymous with the concepts of "media" and "media products".

The aim of the article is to carry out a comparative and pedagogical analysis of the use of financial education tools for children in teacher training in Ukraine and Poland; to identify prospects for improving this work for the development of financial competencies of learners.

It has been shown that both countries have developed educational and methodological support for financial education. A number of publications (Ukrainian, Polish, American) that help to improve the economic culture of parents and teachers and can be used for effective work among children and youth have been identified. A characteristic feature of such publications is the reflection of the problems of rational spending, saving, and distribution of the family budget; combining the development of financial literacy with the education of humanity, charity, and charitable qualities.

Banking institutions in both countries are involved in the development of financial competences. However, in Poland, more attention is paid to opening bank accounts in the financial education tools than in Ukraine. In Ukraine, the media (in particular, in educational and methodological manuals) emphasize the connection between financial independence, success, and charity.

The results of questionnaires according to which two-thirds of future teachers and kindergarten teachers in both Poland and Ukraine are not sufficiently familiar with paper (books) and electronic (Internet resources) sources for developing financial literacy in children have been presented.

The opportunities for improving the training of teachers and kindergarten teachers in the context of using the tools for the formation of children's financial competencies have been identified. They are the following: at higher educational institutions to promote books and electronic resources for children and their parents known in Ukraine, Poland, and other countries, to integrate media education and financial education; to disseminate ideas about the interdependence of economic development of the state and family well-being; to orient students to master the skills of encouraging parents to study media on economic topics.

Key words: financial literacy; financial education; media education; Internet resources, future kindergarten teachers and teachers.

Дата надходження статті: 21.12.2023 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Калаур С. М.

УДК 378.147.091.31:[005.336.2:378.22:61]

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi55.514>

Маруш І. В.*,

orcid.org/0000-0003-2476-0963

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ МЕДИЧНОЇ ГАЛУЗІ В УМОВАХ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ

У статті проаналізовано сучасний стан та особливості професійної підготовки фахівців медичної галузі в умовах змішаного навчання. Надано визначення понять «змішане» та «дистанційне» навчання, окреслено умови сьогодення, які вимагають саме такої організації освітнього процесу, наголошено на потребі опанування сучасних інформаційних технологій, які допомагають організувати й забезпечити якісний освітній процес підготовки здобувачів освіти в медичній галузі.

На основі аналізу наукових досліджень уточнено переваги змішаного навчання, зокрема формування індивідуальної освітньої траєкторії, її значущості для практичної діяльності майбутнього медичного працівника, зокрема й формування цифрової грамотності, яка на сьогодні займає одне з ключових місць у процесі фахової підготовки здобувачів медичної галузі. У статті деталізовано переваги змішаного навчання для ЗВО та для здобувачів освіти, а також його недоліки, зокрема негативний вплив на здоров'я (навантаження на орган зору, на опорно-рухову систему).

Автором схарактеризовано різні моделі змішаного навчання та визначено найбільш ефективну для підготовки здобувачів освіти в медичній галузі, її значення у формуванні фахових компетентностей, зокрема для опанування методик доклінічної діагностики, пальпації та перкусії. У статті описано інноваційні технології, які використовуються під час здійснення дистанційної форми освітнього процесу, визначено їх роль в організації змішаного навчання. Автором наголошено на формуванні взаємної поваги й довіри між усіма учасниками освітнього процесу, потребі дотримання принципів академічної доброчесності.

На основі науково-літературних джерел описано новаторські підходи, які допомагають адаптувати медичну освіту до реалій сьогодення. Також наголошено на формуванні «твердих» та «м'яких» навичок під час реалізації процесу змішаного навчання.

Ключові слова: змішане навчання, професійна підготовка, фахівці медичної галузі.

Постановка проблеми. Змішане навчання як одна з альтернативних форм забезпечення якісної освіти в Україні була запроваджена від березня 2020 року як необхідний засіб для регулювання поширеності інфекційного захворювання COVID-19. 24 лютого 2022 року розпочалося повномасштабне вторгнення російського

*© Маруш І. В.